

ԱՐՈՒՍՅԱԿ ԿՈՍՏԱՆՑԱՆ

Խաչատուր Աբովյանի անվան ՀՊՄՀ
երաժշտական կրթության ամբիոնի դասախոս
ՀՏԴ 37:78

ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ

Բանալի բառեր. Կոմիտաս, երաժշտություն, մանկավարժ, երգ, գործունեության ոլորտ:

Ключевые слова: Комитас, музыка, педагог, песня, активность.

Keywords: Komitas, music, pedagogue, song, activity sphere

Կոմիտասի գործունեության կարևորագույն ոլորտներից էր մանկավարժությունը: Որպես մանկավարժ «նա հանգիստ էր, ընկերական, մեղմ, ոգևորությամբ տոգորված: Նրա ժպտուն աչքերում թաքնված թախծալի ցուլը, պարզ ինտոնացիան, խանդավառ աշխարհային մատնում էին նրա ներքին կրակը: Դասավանդելիս երգում էր, և նրա ժողովրդական երգի մեջ զգացվում էին նրբերանգներ, ռիթմ, կոլորիտ»¹:

Հայ երաժշտական մշակույթի զարգացման գրավականներից մեկը Կոմիտասը համարում էր ազգային երաժշտական կադրերի պատրաստումը: Հենց դրանով էլ պայմանավորված է այն մեծ ուշադրությունը, որ Կոմիտասը նվիրել է մանկավարժական բնագավառին:

Ուշագրավ է դասավանդման ձևը, որը կիրառում էր Կոմիտասը իր ուսուցչական գործունեության մեջ: Որևէ երգ սովորեցնելու համար նա ամեն կերպ աշխատում էր բազմակողմանիորեն բացատրել նյութի բովանդակությունը, օրինակ՝ եթե պետք է սովորեցնել «Հորովելը», նա սկսում էր վերլուծել այդ երգը, նկարագրել ռանչպար գյուղացու վիճակը, իշխանավորից, քյոխվից, քահանայից հալածված մարդու վիճակը, որն իր ցավերն է պատմում եզանը և աղերսում տիրոջը: Երգի բովանդակությունը բազմակողմանի կերպով բացատրելուց հետո Կոմիտասը մոտենում էր դաշնամուրին, նվագում և մեղմ ձայնով երգում: Տիրում էր խորին լռություն: Հմայված նրա երգից՝ աշակերտները կամաց-կամաց մոտենում, շրջապատում էին նրան, որպեսզի ավելի լավ ըմբռնեն երգի իմաստը:

Կոմիտասը, որպես մանկավարժ, մշակել և ամրագրել էր երգչի 10 պատվիրան, որոնցով նա ուղղորդում էր իր աշակերտներին՝

¹ Դեմիրճյան Դ., Երկերի ժողովածու, հ. 14, Երևան, էջ 246:

1. Երգելուց առաջ ամբողջ մարմինը կարծել մեռած (մարգանքը կմեռցնե մարմինը, բայց միտքը կմնա ուշիմ ու եռանդուն):

2. Ձայնը հազիվ լսելի շշուկով սկսիլ, միջին սի բեմոլեն և երգել մեղմ (*pianissimo*), կիսաստիճաններով բարձրանալ և կամաց-կամաց լայնացնել ձայնաշարը (*lintervalle*):

3. Չջղայնանալ երգելիս և խուսափել հուզմունքից:

4. Ամեն ջանք թափել ձայնը ներսը չպահելու, այլ որքան հնարավոր է դուրս արտաբերելու:

5. Ձայնը առաջ մղել, ինչպես նետ, և այնքան հեռու, որքան շունչը թույլ է տալիս:

6. Հազիվ լսելի շշուկով զարգացնել կիսաստիճանները և կամաց-կամաց ընդլայնել երաժշտական աստիճանները և միայն այն պարագայում, երբ նախընթաց աստիճանը կատարյալ է լինում, քիչ-քիչ ձայնին ուժը ավելացնել՝ պահպանելով ամենայն հանգստություն:

7. Շատ աշխատանք (երգելու) կատարել՝ շատ քիչ շունչ գործադրելով:

8. Ձայնը մարգելիս այնպիսի բառեր փնտրել, որոնք մեծ գաղափարներ են պարունակում կամ պատկերագարող են: Այդ կզարգացնե տարածության գաղափարը ու կլայնացնե և կհեռավորե ձայնը:

9. Այս բոլոր աշխատանքներից հետո փորձել աստիճանաբար ուժեղացնել և պակասեցնել ձայնը (*crescendo*, *decrescendo*) և երգել ընդհատումներով (*staccato*):

10. Մի ձայնանիշ առնել իբրև հիմնավոր (*point d'appui*) և շատ շուտ անցնել մի ուրիշ ելևեջի, ավելի բարձր կամ ավելի ցածր և շունչը մեջը լեցնելով՝ ուժեղացնել մեկ նոտայեն մինչև մյուսը²:

Չնայած Կոմիտասի մանկավարժական գործունեությունն ընթանում էր անբարենպաստ պայմաններում, այնուամենայնիվ, երիտասարդ երաժիշտներ պատրաստելու մեծ ու շնորհակալ աշխատանքի ընթացքում նա կարողացավ իրականացնել նաև սկզբունքային նշանակություն ունեցող ռեֆորմներ:

Հակառակ էջմիածնի կրոնական դոգմաների, Կոմիտասն այնտեղ հաստատեց նոտագրության եվրոպական սիստեմ: Այդ խնդիրը Կոմիտասի համար առաջնահերթ նշանակություն ուներ: Նա համոզված էր, որ առանց եվրոպական նոտագրությանը տիրապետելու, ապագա երաժիշտներին

² Ավելի մանրամասն տես՝ Կոմիտաս վարդապետ, մատենագիտական ժողովածու, Երևան, 2013:

դժվար կլինի առնչվել համաշխարհային երաժշտական կուլտուրայի նվաճումներին:

Սկզբունքային նորամուծություն էր նաև այն, որ ճեմարանի երաժշտական դասընթացում Կոմիտասը լայն տեղ տվեց ժողովրդական երաժշտությանը: Կոմիտասի աշակերտների հուշերից իմանում ենք, թե նա իր դասախոսություններում և պարապմունքներում ինչքան մեծ ուշադրություն էր նվիրում ժողովրդական երաժշտությանը և դրանով էլ աշխույժ ու հաճելի էր դարձնում դասավանդման մեթոդը, որ մինչ այդ ճեմարանում չոր ու սխալաստիկ էր:

«Նրա դասավանդությունը հանգիստ, ընկերական էր, մեղմ ոգևորությամբ տոգորված: Նրա ժպտուն աչքերում թաքնված թախծալի ինչ-որ ցուլքը, պարզ ինտոնացիան, խանդաղատալի ձայնը մատնում էին նրա ներքին կրակը: Նա հիվանդ էր ժողովրդական երգով: Դաս տալիս երգում էր, և նրա ժողովրդական երգի մեջ զգացվում էին ինչ-որ նրբերանգներ, յուրահատուկ ռիթմ, կոլորիտ»³, - գրում է Դ. Դեմիրճյանը:

Հայտնի երաժշտագետ Վասիլի Կորգանովի վկայությամբ, Կոմիտասի շնորհիվ «ճեմարանում երաժշտատեսական առարկաների դասարանն ավելի բազմամարդ էր, քան շատ կոնսերվատորիաներում և ուսումնարաններում»: Իր մանկավարժական գործունեության ընթացքում Կոմիտասը դաստիարակեց տասնյակ երաժշտագետների, երգահանների, երաժշտության ուսուցիչների, ովքեր աշխարհի տարբեր վայրերում դարձան հայ երգի ու երաժշտության սուրհանդակներ:

Կոմիտասի մանկավարժական գործունեությունը չէր սահմանափակվում երգչախմբի հետ տարվող պարապմունքներով, դասախոսություններով և առանձին աշակերտների հետ ունեցած դասերով: Մեծ արվեստագետը հաճախ այցելում էր Պոլսի և արվարձանների հայկական դպրոցները, ծանոթանում երաժշտության առարկայի դասավանդման դրվածքին, խորհուրդներ տալիս դասատուներին, գրուցում նրանց հետ երաժշտական տարբեր հարցերի շուրջը: Այս առումով հետաքրքրություն է ներկայացնում 1912 թ. Եսայան վարժարանում նրա կարդացած դասախոսության տղազրությունը: Այդ դասախոսությունը տպագրվել է 1928 թ. Թեոդիկի «Ամենուն տարեցույցում»:

Նշված դասախոսության մեջ Կոմիտասը դասատուների առաջ դնում է սկզբունքային նշանակություն ունեցող մի շարք խնդիրներ՝ կապված առողջ սերնդի, հասարակության լիարժեք անդամների դաստիարակության

³ Դեմիրճյան Դ., Երկերի ժողովածու, հ. 14, Երևան, էջ 246:

հետ: Նա դասատուներից պահանջում է առավելագույն պատասխանատվությամբ վերաբերվել իրենց վստահված գործին:

«Զգուշությամբ և երկյուղածությամբ մոտեցեք դաստիարակության գործին, խիստ փափուկ պաշտոն մըն է ձերը: Դաստիարակելու կոչված եք սերունդ մը, որ ապագա ազգն է: Միայն ուղղությամբ՝ ազգ մը կ'առնուի վերջը»⁴:

Ա. Կոստանյան

Կոմիտասի մանկավարժական գործունեությունը

Ամփոփում

Հոդվածում քննարկվում են Կոմիտասի մանկավարժական գործունեությամբ պայմանավորված խնդիրներ, որոնք հույժ կարևոր ու արդիական են նաև մեր օրերում:

А. Костанян

Педагогическая деятельность Комитаса

Резюме

Статья посвящена педагогической деятельности Комитаса, которая очень важна и актуальна в наши дни.

A. Kostanyan

Komitas' pedagogical activities

Summary

The article focuses on Komitas' pedagogical activities, which are very important and relevant in our day too.

⁴ Տե՛ս՝ Կոմիտաս, Հոդվածներ և ուսումնասիրություններ, Երևան 2012: